

שאלה ו.

לאחד שהיה זהיר שלא לאכול מצה שרויה,
אבל הגרמנים ימ"ש שברו קודם הפסח את
שיניו, ואינו יכול לקיים כזית מצה רק ע"י
שרויה. האם מותר לו?

שאלה: בחורף שנת תש"ב, כמה חדשים לפני חג הפסח, היינו
אחרי ימי החנוכה, החלו רבים מכלואי הגיטו לחשוב מחשבות
ולדאוג איך זה יעלה בידם לקיים מצות אכילת מצה בפסח, בזמן
שבגיטו אינם נמצאים שום צרכי מזון חיוניים, ועל אחת כמה וכמה
שקמח לבן הראוי לאפות ממנו מצה הוא בכל יראה וכל ימצא.

כלואי הגיטו היו ניזונים מכל הבא ביד, כי מנת הלחם השחור שהיה
מתחלק לא היה בו כדי שביעה ואי אפשר היה לשכור בו את
הרעבון, והגרמנים הארורים ימ"ש היו שומרים בקפדנות יתירה שאל
יגונב לגיטו שום מזון ומחיה.

ואף על פי כן לא הרפתה המחשבה על דבר מצות פסח את כלואי
הגיטו, כי ידוע ידעו שהגרמנים ברשעתם העזה רוצים להכניס
בלב היהודים רוח של יאוש ודכאון כדי להקל על ידי כך את רוע זממם
שזממו לעשות, להכחיד את שארית יעקב, להכריעם לטבח מבלי
להשאיר שריד.

ורוקא משום זה השתדל כל אחד ואחד לשמור על עוז רוחו וכוח
נפשו בכדי לא להלכד ברשת היאוש והאדישות, ולטפח את
התקוה לישועה והצלה שסוף ככל סוף תמוגר זרוע רשע ולאסירים

יקרא דרור, ומשום זה היתה משנה חשיבות לשמירה על התורה והמצוה ועל צביון היהודי שלא יטושטש, כי כלואי הגישו האומללים ראו בזה משום התנגדות לגרמנים הארורים ימ"ש שגמרו אומר להביא ח"ו כלילה על בית ישראל ולהכחידו מתחת שמי ה'.

ולזאת אירגנתי בחשאי חבורה קטנה של אנשים והטלתי עליהם לחפש עצות ותחבולות בכדי להשיג קמח לאפית מצות שנוכל לקיים לכל הפחות מצות אכילה של כזית מצה, בין אנשי החבורה הזאת היה אחד בשם משה גאלדקארן הי"ד מפולין שברח מהרוצחים הגרמניים לליטא, אולם הרעה השיגתו ונכלא ביחד עם היהודים בגיטו קובנה.

האיש הזה עבד ב"יארדאן בריגאדה". במקום עבודתו היה יכול לבוא במגע עם גוים ליטאים ולהשיג מהם קמח חלף הפצים שונים, אלא אליה וקוץ בה, כי אי אפשר היה להכניס את הקמח לתוך הגיטו מפני השמירה הגרמנית החזקה על הגיטו לכל יכונס לגיטו לחם, תפוחי אדמה, או שום דבר אחר המחיה את הגוף.

אבל האיש הזה קיבל על עצמו במסירת נפש ממש להשיג קמח מחוץ לגיטו ולהכניסו לגיטו ולמרות הסכנת העצומה שרחפה עליו הצליח מדי פעם בפעם בשובו מן העבודה מחוץ לגיטו, להגניב מעט קמח שהשיג אצל הגוים הליטאים, ולשמחתו הרבה לא היה גבול על שעל ידו יזכו יהודים לקיים מצוה גדולה זו של אכילת מצה.

הקמח הזה שהוא הגניב לגיטו הוסתר במקום סתר ונשמר בשמירה מעולה לכל יכולע לו מעינא בישא . . . וכך עלה בידו להביא קמעה קמעה, קמח שהספיק לאפית מצה בעד קרוב למאה איש שיוכלו לקיים מצות אכילת כזית מצה, ובפרוס הפסח עלתה ביד החבורה הנ"ל במסירת נפש ממש לאפות את המצות, ב"בלאק צע" מקום ה"קליינע ווערקשמאטען" שאפו שם את הלחם עבור כלואי הגיטו.

ברשות מנהלי ה"ווערקשטאטען" עלתה בידי החבורה לאפות את המצות במשך של עשרה ימים אחרי שתנור הוכשר כדת וכדין.

ועיקר בעל השמחה היה האיש הנ"ל על שעלה בידו לקיים „בנפשו יביא לחמו" — לחם עוני — לא רק בשבילו אלא גם בשביל עוד יהודים ולזכותם במצוה גדולה, על אפם וחמתם של הצוררים הגרמנים ימ"ש, שמחתו היתה גדולה ורבה, כי הרגיש כאילו הוא קיים במסירות נפשו מה שהובא ברמ"א בשו"ע סימן שכ"ט סעיף א', „ומנהג לקנות חטים לחלקן לעניים לצורך פסח", ובעת צרה ומצוקה כזאת באמת זו היתה מצוה גדולה עד מאוד שקיים האיש, בתתו את האפשרות לרבים לקיים את חג החירות כהלכה, ולהפיח בהם תקוה שעוד יזכו לקיים את החג בדיצה וחדוה לאחר ראותם את מפלת הגרמנים.

אולם למרבה הצער יומים לפני חג הפסח בשוב האיש מעבודתו בערב, הוא נעצר על ידי השומרים הגרמנים לפני הכנסו לגיטו, הם חיפשו חיפוש מדוקדק בבגדיו ומצאו אצלו שקיק קטן של קמח כשהם ראו אותו בקלקלתו שאל אף הצו החמור שלהם לבל יובא לגיטו שום מצרך מזון, הוא ההין בנפשו לעבור על הצו הזה והביא אתו קמח מחוץ לגיטו, מיד התחילו להפליא לו מכות, הם הכוהו ופצעוהו והתעללו בכל בגופו, הם שיברו לו את כל שיניו, למען יראו ויראו ולא יזידון לעשות בן כמעשהו, אבל האיש קיבל את יסוריו באהבה, כי גדולה היתה שמחתו כאמור.

ואז בא האיש לפני ונפשו לשאול הגיעה, ובדברו הוא געה בבכיה גדולה כתינוק, איך יוכל לקיים מצות אכילת כזית מצה כששניו שבורות ואינו יכול ללעום בהן כי הן כואבות לו עד מאוד ולשרות את המצה איננו רוצה כי הוא מחסידים ואנשי מעשה שאינם אוכלים מצה שרויה בפסח, ועכשיו עם כל מסירות נפשו בגלל מצות אכילת מצה, הוא עצמו לא יוכל לקיימה, ולזאת נפשו בשאלתו איך אפשר לסדר שגם הוא יוכל לזכות בקיום מצות אכילת כזית מצה.

תשובה: בשו"ע א"ח סימן תס"א סעיף ד' כתב המחבר, יוצא אדם במצה שרויה והוא שלא נימוחה אבל אם בשלה אינו יוצא בה.

כתב על זה המג"א שם בס"ק ז', במצה שרויה, מדסתם הרב"י משמע דאפילו בין שרי כמ"ש בשם הרוקח אבל לא ברותחין ולא במרק (מהרי"ל) אבל מלשון הרי"ף והרמב"ם והרא"ש משמע דדוקא במים אבל לא בין שמבטל טעם מצה וכ"כ מהרי"ו דאף דשרי להטביל פסח במשקין היינו משום דנפיש טעמא טפי ממצה כדאיתא בגמרא דף קי"ט. ולכן אין להקל אם לא לחולה, ואף במים כתב הרי"ף דלא שרינן אלא לזקן או לחולה, וכ"מ מלשון הש"ע ובגמרא שכתב יוצא אדם וכו' משמע מדיעבד. וכל זה בין בברכת על אכילת מצה בין באפיקומן.

ועיין במחצית השקל שם סק"ז שכתב דדוקא במים שכולם העתיקו רק מים ולא כתבו להתיר בפירוש גם בין עיי"ש.

ובחק יעקב ס"ק י"ב כתב, יוצא אדם במצה שרויה, וכתב המ"א ודוקא דיעבד או לזקן או לחולה אפילו לכתחלה ואם אי אפשר לו לאכול השרוי במים שרינן ליה אף השרוי בין ושאר משקים ובשאר כל אדם אף דיעבד אינו יוצא בשרוי בין או במשקין.

ובסע"ף י"ג כתב החק יעקב, אבל אם בשלה אין יוצא בזה, לאו דוקא בשלה אלא ה"ה בשרוי לתוך הרותחין כ"כ הפוסקים בשם הרוקח וכתב במ"א דאפילו בכלי שני יש להחמיר ונראה דה"ה בכבוש מע"ל אף בלא נימוח דכבוש כמבושל, עיי"ש.

ועיין בביאור הלכה שם שכתב, ויש עוד עצה למי שקשה לו לאכול מצה יבשה שיאכל מצה מפוררת אף שהוא כקמח ומברכין על זה המוציא ואכילת מצה ובלבד שיאכל כזית עיי"ש.

ובמשנה ברורה שם ס"ק ל"ד כתב, ודע עוד דמה דמקילינן בשרויה במים דוקא כששורה כזית שלם זמן מועט ולא נתלבן המים עיי' אפילו הם פחותות מכזית לא אבד מהם שם לחם, עיי"ש.

והרב בשולחן ערוך בשאלות ותשובות חלק ה' שאלה ו' כתב וז"ל, באמת כי גם שאינו איסור גמור וברור מדינא ומ"מ המחמיר תבוא עליו ברכה ואינו מן המתמיהין לאמר כי היא חומרא בלא טעם אלא טעמא רבא איכא במלתא ליוהר מחשש איסור דאורייתא לפ"ד סמ"ק ורי"ד הוא ב"י סימן תס"א וכן פסק הפר"ח שם (ס"ב) בקמח שנקלה דחיישינן שמא לא בישל שפיר, והנה עינינו רואות בהרבה מצות שיש עליהם מעט קמח אחר אפיה וזה בא מחמת שהיתה עיסה קשה ולא נילחשה יפה יפה ומ"ש בט"ז סוף סימן תנ"ט דבדיעבד שרי היינו המצות לחוד אבל לשים במרק מסתפק המ"א עיי"ש שהזכיר חומרא זו שנוהגים שלא לשרות המצה בפסח.

ועיי'ן בשו"ת מור וקציעה ח"ב סימן ס"ה שכתב בשם אביו הגאון חכם צבי, שסתר כל נימוקי המחמירים בזה, ומסיק שמותר לשרות המצה בפסח.

וכן פסק במעשה רב אות קפ"ג הגאון מווילנא זצוק"ל, שמותר לבשל מצה ולעשות ממנה כופתאות (קניידלעך) אם אפילו ניהוש שמא נשאר קמח בתוך המצה, כל שהיה בתוך תנור חם אינו מחמיץ.

ושו"ת מהרש"ג ח"א סימן נ"ו כתב, שכן פסק גם כן החתם סופר וכמו שהעיד המהרש"ג בספרו הנ"ל.

והראב"ן בפסחים ל"ט ע"א פסק, שמצה אפויה מותר לבשלה ולשרותה, שאינה באה לידי חימוץ אחר שנאפית, ויש שאינם רוצים לשרות המצה במרק בליל הסדר כי ראו את אבותיהם שעשו כן, וכסבורים שהוא משום שלא תחמיץ, ואינו כן שלא נהגו להמנע מלשרות המצה במרק אלא כדי שיהיה טעם מצה בפיהם כל לילה הראשון של פסח.

העולה לנו מכל המובא, דעיקר המנהג שלא לשרות את המצה היא חומרא בעלמא שגהוג עלמא משום שראו את אבותיהם שעשו כן כמו שכתב

הראב"ן בפסחים שהבאתי, ואינו איסור גמור וברור מדינא, וכמו שכבר כתב הרב בשו"ע שלו, כפי שהזכרתי לעיל מה שכתב בשו"ת שם, ואף שכתב שם שהמחמיר בזה תבוא עליו ברכה ואינו מן המתמיהין, מכל מקום נראה לומר דזקן וחולה שאי אפשר להם לאכול מצה יבישה ודאי שמותר להם לשרות את המצה במים כדי לקיים מצות אכילת כזית מצה.

וְכֵן בנידון שאלתנו יש להתיר לשואל הנ"ל לשרות את המצה במים אף על פי שהוא מן החסידים ואנשי מעשה שמנהג אבותיהם בידם שלא לאכול מצה שרויה בפסח, כיון שבאופן אחר לא יוכל לקיים מצוה גדולה זו של אכילת כזית מצה, מצוה שמסר נפשו עליה לא רק בשביל עצמו אלא גם בשביל אחרים שיזכו גם הם במצוה זו.

א"ל שהוריתי לו שיעשה התרה על ידי שלושה שיתירו לו מנהגו זה שנהג כל ימיו שלא לאכול מצה שרויה בפסח, וכמו שכתב בשו"ת לב בנידון דין נראה לי שיש לעשות התרה למי שנהג כל ימיו שלא לאכול מצה שרויה, ורוצה לבטל מנהגו, צריך לעשות התרה, עיי"ש, אם כן הוא הדין בנידון דין נראה לי שיש לעשות התרה למי שנהג כל ימיו שלא לאכול מצה שרויה בפסח.

והנה לאחר שעשינו לו לשואל זה התרה של שלשה על מנהגו שנהג כל ימיו, הוא קיים את המצוה של אכילת כזית מצה ביחד עם אחרים שזכו תודות לו לקיים את המצוה הזאת, ולמרות שכל גופו היה כואב ודחב מהמכות החזקות והקשות שפריצי החיות הגרמנים הכוהו ופצעוהו כשמצאו אצלו את מעט הקמח שהתאמץ להגניב בתוך כליו בשובו מהעבודה המפרכת את הגוף, בכל זאת לא היה גבול לשמחתו והודה לה' כי טוב על שזכה לקיים את המצוה של אכילת מצה בפה מלא פצעים משניו השבורות.

וידן רצון שה' יגדור את פרצות עמו לפדותם ולגאול אותם גאולה שלימה ואמיתית, ולשמחנו בבנין עיר קדשנו וקימום בית מקדשינו ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון, ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו, אמן כן יהי רצון.